

Персида С. ЛАЗАРЕВИЋ DI GIACOMO*
Università degli Studi "G. d'Annunzio"
Chieti-Pescara

Оригинални научни рад
Примљен: 14. 11. 2017.
Прихваћен: 27. 12. 2017.

О ЕКСЦЕРПЦИЈИ ЗА „ИЛИРСКИ” РЕЧНИК (ГКС – 4°) К. Ф. ТЕМЛЕРА

У овом раду се анализира ексцерпција коју је за свој „илирски” речник (ГКС – 4°) обавио дански функционер Кристијан Фридрих Темлер (Christian Friedrich Temler, 1717–1781). Као узорак је узета у обзир грађа која је сакупљана и консултована за прва три слова азбуке. На основу парцијалне анализе, могуће је уочити тенденције ка енциклопедизацији која је типична за Темлерово време и која карактерише и његов речник, као и Темлеров приступ „илирском” језику који му је служио, између осталог, и да објасни разне топониме од Балтика до Јадрана. Такође је веома значајно да нам грађа коју је Темлер користио говори да је почео писати свој речник после 1776. године те да га је смрт омила да приведе крају дефинитивну верзију.

Кључне речи: Кристијан Фридрих Темлер, илирски речник ГКС – 4°, ексцерпција.

У овом раду се, на примеру прва три слова азбуке, анализира парцијални процес прикупљања релевантних информација у грађи коју је за свој „илирски” речник обавио Кристијан Фридрих Темлер (Christian Friedrich Temler, 1717–1781), дански функционер и колекционар књига (Брика: 1903: 123–124; Њуеруп 1782: 189).

Речник се налази у рукопису у Краљевској библиотеци у Копенхагену (ГКС – 4°), написан је латиницом и ћирилицом (укључујући и њену западну варијанту, тзв. „босанчицу”, у уводним одредницама и дефиницијама). Недатиран је и није опремљен паратекстовима осим списка језика које је аутор користио у дефиницијама одредница. У каталогу је Темлеров речник означен као „*C. F. Temleri Dictionarium Slavonicum, autogr. habet pagg. 1103; cum explicatione notarum et initio alterius vocabularii ejusdem argumenti*”. У литератури се помиње као „*Dictionarium slavonicum (rectus serbicum)*” (Путанец 1962: 505), „*Dictionarium Slauonicum*” (Ериксен 1786) или једноставно „*Glossarium illyricum*” (Добровски 1814: 230–231; Шафарик 1865: 372), дакле „илирски

---

* persida.lazarevic@unich.it; persida.lazarevic@gmail.com

речник” (Сване 1968: 275; Сване 1993: 69–70). Није искључено да су постојала два Темлерова илирска/словенска речника, па је стога бркање назива и разумљиво (Лазаревић Ди Ђакомо 2015: 469–470), али чињеница је да Темлеров рукопис не садржи насловну страну. У Темлеровој бележници која је остала такође у рукопису, „*Collectanea om adskillige slaviske Sprog*” (ЊКС 175 – 4°), међутим, налази се хипотетичка насловна страна речника која гласи: „*Glossarium Illyricum sive dalmaticum, cum harmonia caeterarum, quae Slavonicae Originis set Cognationis sunt, XIV. Lingvarum viz. Bohemicae, Polonicae, Lithuanicae, Soarbico-Vindicae, Carniolanae, Carinthicae, Croaticae, Bosnicae, Bulgaricae, Valachicae, Servianae (seu Rascicae) Russicae, Letticae, nec non Epiroticae, Tauricae Precopensis, Hungaricae, Aesthonicae, Finnicae, Laponicae, Turcicae, Armenicae, Persicae, Neo-Graecae, Ibericae, item Cambro-Britannicae, Aremoricae, Cantabricae, Caledonicae, Hibernicae, Islandicae, reliquariumque Septentrionalium, cum Annotationibus Philologicis, Auctore*”. Овај наслов већ сам указује на Темлеров амбициозан пројекат енциклопедијског карактера, а који потврђује и ексерпција. Сам Темлер не наводи експлицитно шта подразумева под „илирским”, али је присутна одредница за „Илиријанску државу” у чијој дефиницији стоји „земља словинска, *Illyricum, Dalmatia*”. Највероватније је Темлер у Далмацији идентификовао Илирију која је могла да одговара његовим филолошким прохтевима. Чињеница је да улазне одреднице наводи на ијекавском, икавском и екавском изговору па би могло да се претпостави да је на источној обали Јадрана уочио могућност етимолошких разрешења бројних лингвистичких феномена северне Европе. Темлер је био родом из Цербста тј. Србишта (Саксонија-Анхалт), северноисточно од Лабе, где су бројни топоними словенског порекла, те је у речнику настојао да објасни етимологију тих места управо позивајући се на „илирски” језик (Лазаревић Ди Ђакомо 2017).

Као „*vir eruditissimus, Philologusque summus*” (Њуеруп 1782: 189) и велики библиофил и колекционар књига (Јовановић 1961: 265; Богенг 2011: 71; Аноним. 2011: 8–9), Темлер је у процесу прикупљања грађе за свој речник имао увид у богату литературу која је до тада била на располагању.

С обзиром на то да сваки речник није независан у односу на претходну грађу јер носи у себи лексикографску прошлост одређене културне средине и наслеђује и преузима доста тога од речника који су му претходили, такав је случај био и са Темлеровим речником. То је делимично већ наговештено у литератури иако недостаје компаративна анализа између Темлеровог и претходних илирских речника. Проучаваоци су указали на речнике на које се Темлер највероватније угледао. Г. Сване (1968: 275) је сугерисао да „Најпре треба испитати Темлеров рукопис у односу на тадашње штампане ‘илирске’ речнике како би се испоставило да ли је рукопис само једна компилација или можда потпуно оригиналан лексикографски рад.” У том смислу је П. Јакобсен упоредио Темлеров речник са речником Јакова Микаље, *Благо језика словинскога* (Лорето 1649), са тројезичним речником Јаворског-Краснополског (Москва 1704), као и са речником Андрије Јамбрешића, *Lexicon latinum interpretatione Illyrica, Germanica et Hungarica* (Загреб 1742). Јакобсен (1970:

259) је закључио да лексика у Темлеровом речнику није оригинална, али је Темлеров циљ био свакако другачији од његових претходника. Темлер је несумњиво желео да обухвати целокупно српскохрватско језичко подручје те да истражи однос између „илирског“ и словенских језика, али и других индо-европских језика. И другом приликом је Јакобсен (1984: 63) поновио те своје ставове:

Ја сам у свом чланку о Темлеровом речнику установио да је Јаков Микаља, чији је речник „*Благо језика Словинскога*“ или „*Thesaurus Linguae Illyricae*“ из 1648. толико пута био узор и извор каснијих лексикографских радова, био врело из којег је Темлер у главном ексцерпирео материјал за свој речник, поред тога што се користио и другим речницима 18. века. Он је, на пример, у својој библиотеци, поред Микаљиног речника, имао црквено-словенски речник Јаворског и Краснополског, Јамбрешићев речник, Хабделићев речник, Белостенчев речник и трагове свих тих речника налазимо у његовом речнику. Његов лексикографски рад надовезује се тако на дугу традицију хрватских лексикографа који су, већ од ренесансе, остављали за собом низ објављених и рукописних лексикона и речника.

О грађи коју је Темлер користио говори и његова горе наведена бележница (ЊКС 175 – 4⁰; в. Лазаревић Ди Ђакомо 2015). Ова свешчица, написана латиницом, ћирилицом и њеном западном варијантом, босанчицом, и за коју Г. Сване (1968: 275) каже да „сведочи о његовом [Темлеровом] интересу за словенске језике и о његовој љубави према српскохрватском“, састављена је од 12 „поглавља“ која се односе на словенске народе и језике и која садрже махом библиографске јединице уз извесна додатна Темлерова објашњења. Тако у одељку *Sclavonische Sprache* Темлер наводи, између осталог, следеће:

Adami Bohorizh de Latino – Cariolana literatura, unde Moshoviticae, Rutenicae, Polonicae, Boemicae et Lusaticae Linguae cum Dalmatica et Cromatica cognatio deprehenditur. Witteberg. 1584. 8°.
 Grammatica Sclavonica. Vilnae, 1516. 8°. [...] Hyde
 Cat. Bbth. Bodlej. P. II. p. 150. a.
 Lexicon Symponeum pro ling. Graec. Lat. Germ. Et Sclavonica. Basil. 1537. 4°. Hyde
 Bbth. Bodlej. P. I. p. 398. b.
 Hieron. Megiseri Dictionarium W. Linguarum, viz. Germanicae, Lat. Illyriciae (quae vulgo Sclavonica appellatur) et Italiacae. Graecii, 1592. 8°. Draudii Bbth. Lat. p. 979. Hyde Cat.
 Bbth. Bodlej. P. I. p. 398. b.
 Dictionarium Linguae Latinae, Italicae, Germ. Dalmaticae et Ungaricae. Venet. 1595. 8°. *maj.
 recusum ibid. sub tit. Dictionarium quinque nobilissimarum Europae Linguarum,
 Latinae, Italicae, Germ. Dalmaticae et Ungaricae. 1597. 4°. Draud. lic. pag. 977.
 *Hyde Cat. Bbth. Bodlej. P. I. p. 399. b. (vidi librum)
 Petri Lodereckeri Dictionarium VII. Linguarum, Lat. Ital. Dalmat. Bohem. Polon. German.
 et Ungaricae, cum cujuslibet Linguae repertorio. Prag. 1605. 4°. Draud. I. c.
 [...]
 Abrahami Frencelii de Originibus Linguae Sorabicae Liber I. * Budissin. 1693. 4° pagg. 238.
 *in quo vocabula Strabica, quae materialiter et formaliter Ebraca sunt, exponunb[...].r.

Овакав систем преузимања података из грађе Темлер примењује и у самом речнику и у дефиницијама за одреднице учестало наводи изворе и референције на које се позива. Иако услед повремене нечиткости рукописа није у потпуности могуће препознати библиографске јединице, може се ипак рећи да се ради о великом броју извора, и то из разних области: из антике, филологије, лингвистике, повести појединих словенских народа, историје Цркве,

цивилизација, лексикографије. Многа од ових дела су енциклопедијског карактера.

Није чудо, дакле, да се Темлер позива у свом речнику управо на списе античких аутора као што су Плиније, Плаут, Херодот и др. Но пажњу привлаче пре свега лексикографски извори па тако два пута налазимо референцу која потврђује наведену претпоставку П. Јакобсена да је Темлер користио *Лексикон трејазични* који је саставио Фјодор Поликарпович Поликарпов-Орлов (око 1660–1731), а у чијем су састављању учествовали руски архиепископ Стефан Јаворски (1658–1722), браћа Јоаникије (1633–1717) и Софроније Лихуд (1653–1730) те епископ, архимандрит и ректор Законоспаске академије Рафаил Краснопољски (1668–1711). Други тројезични речник на који се Темлер позива је *Dictionarium trium linguarum in usum studiosae juventutis* (Вилњус 1619), тј. први пољско-латинско-литвански речник проповедника и лексикографа Константина Сирвидаса (Konstantinas Sirvydas, 1579–1631), који се сматра каменом темељцем нормирања литванског језика. Такође је консултовао први тројезични речник англосаксонског, *Dictionarium saxonico-latino-anglicum* (Менстон 1659) Вилијама Сомнера (William Somner, 1598–1669), који је коришћен на универзитету у Оксфорду. Значајан лексикографски извор за Темлера био је и *Originum Gallicarum liber* (Амстердам 1654), постхумно објављено дело холандског професора Маркуса Цуеријуса ван Боксхорна (Marcus Zuerius van Boxhorn, 1612–1653). Боксхорн је био познат по томе што је открио сличности међу индоевропским језицима и претпоставио је постојање једног заједничког „скитског” језика који је обухватао холандски, грчки, латински, персијски, немачки те словенске, келтске и балтичке језике. Овом делу је додао адаптацију велшко-латинског лексикона Џона Дејвиса (*Cui accedit antiquae linguae Britannicae lexicon Britannico-Latinum*), чиме је негирао Дејвисову (John Davies, око 1567–1644) теорију да келтски потиче од јеврејског. Темлер је имао увида и у *Gothicum Glossarium* (Дордрехт 1664) немачког филолога Францискуса Јунијуса (Franciscus Junius / François du Jon, 1591–1677), односно речник готског језика који се налази у рукопису из VI века *Codex Argenteus*, како и гласи у наслову: *quo Argentii Codicis Vocabula explicantur*. Дански службеник је консултовао још и *Gemma Gemmarum, seu Nomenclatoris Hadr. Iunii epitome* (Витенберг 1578–1610), латински речник са упоредним грчким и немачким еквивалентима, Адама Теодора Сибера (Adam Theodor Siber, 1563–1616), реторичара и лингвисте, ректора у Фрајбергу и Халеу. Овде треба додати и *Idioticon Osnabrugense* (Лајпциг 1756), речник вестфалског дијалекта Оснабрика у Доњој Саксонији, прави пионирски рад из дијалектологије немачког језика филолога Јохана Кристофа Штротмана (Johann Christoph Strodtmann, 1717–1756), који се бавио и компаративном религијом.

Није сигурно које је издање првог модерног европског речника са дефиницијама, *Il memoriale della lingua italiana* (Венеција, I изд. 1602) Ђакома Пергаминија (Giacomo Pergamini, 1531–1615) прелиставао Темлер. Пергамини је настојао да речник учини корисним читаоцима па је у одредницама стављао акценте, управо како је то урадио и Темлер у свом речнику. Исто

тако је у дефиницијама одредница обележено о ком се регистру ради, о дијалектима и регионалним варијантама. Очигледно је да је овај речник имао практичну и функционалну намену, намењен не само стручним читаоцима.

Темлер је, међутим, прикупљао информације и из стручних речника, пре свега из правног речника *Vocabularium juris utriusque ex variis ante editis* (Лозана 1759) професора права Филипа Викаа (*Béat-Philippe Vicat*), који је предавао на Академији у Лозани и био тамо директор библиотеке, али му је био користан и *Glossarium archaiologicum continens latinobarbara, peregrina, obsoleta, & novatae significationis vocabula* (Лондон 1664) Хенрија Спелмана (*Henry Spelman*, око 1562–1641), који представља претечу правне лексикографије (Hutton 2016: 180). Исто тако стручни извор за Темлера било је тротомно дело које садржи опис људског тела, *Aenigmatum libri tres: cum solutionibus* (Херборн 1605) лекара и ректора Универзитета у Марбургу, Јохана Пинцијера (*Johann Pincier*, 1556–1624). Темлер је, затим, читао за свој речник и *Relation du voyage fait en Egypte par le sieur Granger: En l'année 1730* (Париз 1745) француског лекара и путописца Гранжеа или Туртшоа (*Tourtechot*, око 1680–1734), који се интересовао за природну историју. У немачком преводу је овај путопис објављен 1751. године.

Овог данског службеника пореклом из области са центром у Магдебургу, коју је карактерисало присуство словенског становништва, посебно је занимала лингвистика и лексикографија Лужичких Срба те се веома учестало у свом речнику позива на речник лужичкосрпског сорабисте Абрахама Френцела (*Abraham Frenzel*, 1656–1740), *De originibus linguae sorabicae* (Будишин 1693). Са овим речником, који садржи паралелне речи на немачком, грчком, латинском и сорабском, Френцел је намеравао да начини један једини лужичкосрпски језик. Значајно је да други том представља покушај да се начини етимолошки речник на основу компаративне грађе из разних словенских и других индоевропских језика (Станкјевич 1984: 61). Друго Френцелово дело које је Темлер консултовао јесте *Lusatiae utriusque nomenclator*, уврштено у делу *Scriptores rerum Lusaticarum* (Лајпциг и Будишин 1719) Кристијана Готфрида Хофмана (*Christian Gottfried Hoffmann*).

Такође значајно дело из којег је Темлер преузимао грађу јесте *Index lingvæ veteris scytho-scandicæ, sive Gothicæ* (Упсала 1691) шведског историчара Олофа / Олауса Верелијуса (*Olof / Olaus Verelius*, 1618–1682). А с обзиром да је и сам у речнику наводио етимолошке дефиниције, Темлер је проучио и *Collectanea etymologica* (Хановер 1717) Готфрида Вилхелма Лајбница, у коме се види важност Лајбникових проучавања дијалеката (Консидајн 2014: 201). Намера је Лајбницова била да изради компаративну лингвистику и етимологију, у потражњи за изворним Адамовим језиком (Ден Бестен 2010: 281). Други значајан етимолошки извор за Темлера је био *Etymologiarum sive Originum libri XX* архиепископа Исидора Севилског, енциклопедијски речник у којем су обрађене бројне науке и у себи чува знања средњег века. Међу темама које ова енциклопедија обрађује налазимо и оне о језицима, народима, граматици, итд. То је прва велика средњовековна енциклопедија у којој је грађа поређана по терминима почев од њихове етимологије (*secundum naturam* или

secundum propositum). Садржи бројне бројне референце и изводе из разних данас изгубљених античких дела.

Да је Темлер имао сличне енциклопедијске намере, показују његове друге референце, пре свега историјска дела, као *Chronica Slavorum* из XII в. саксонског историчара Хелмолда из Босауа (Helmold von Bosau). Овде је Хелмолд изложио повест освајања Полапских Словена од времена Карла Великог до 1171. и намера му је била да покаже ширење немачког утицаја међу Вендима. У овом смислу је значајно да је Темлер користио и дело немачког историчара и школског ректора Давида Франка (David Franck / Francke, 1682–1756), *Alt- und Neues Mecklenburg* (Гистров и Лајпциг 1753–1758), али и списе такође немачког историчара Јакоба Паула фон Гундлинга (Jakob Paul von Gundling, 1673–1731), као нпр. *Geschichten und Thaten Käyser Heinrichs* (Хале 1719). Гундлинг је био одговоран за стварање мапе Русије, па је између 1713–1715. путовао око Бранденбурга и описао тамошње стање, укључујући и чињенице које су се односиле на Словене у тој области. И даље, за германофонске области насељене Словенима у прошлости важно је и дело *Thuringia sacra sive Historia monasteriorum, quae olim in Thuringia floruerunt* (Франкфурт 1737) правника и историчара Ота Хајнриха Фридриха (Heinrich Friedrich Otto, 1692–1730) и такође историчара Јохана Мартина Шамела (Johann Martin Schamel, 1668–1742). Из XV в. је, пак, један други извор Темлерове грађе: *Chronica regni Gothorum* шведског историчара и теолога Ерика Олаја (Ericus Olai, ?–1486) из Упсале.

О прошлости Пољске Темлер је проучавао дело холандско-немачког картографа Андреаса Целаријуса (Andreas Cellarius, око 1596–1665), *Regni Poloniae* (Амстердам 1659) те *Chronica Polonorum* професора Јагелонског Универзитета Матвеја Меховског (*Maciej z Miechowa* 1457–1523), дело које је Темлер очигледно консултовао у рукопису јер је објављено тек 1919. године. Често у речнику Темлерову пажњу привлачи и *Legatio Polono-Lithuanica in Moscoviam Potentissimi Poloniae Regis* (1689) Бернарда Леополда Франтишкека Танера (Bernard Leopold František Tanner, 1654–?).

О повести Чеха Темлер се информисао из дела *Historia bohemica* (Ханау 1602) епископа Оломоуца у Моравској, *Јана Дубравујуса* (Jo[h]annes Dubravius (1486–1553)), а о хуситском покрету из списка папе *Пија II* (Enea Silvio Piccolomini, 1405–1464), *Historia Bohemica* (1458).

Бавећи се језицима који се говоре на Балкану, Темлер није заобишао изворе који су у вези са Османским царством као дело немачког историчара и оријенталисте Јоханеса Левенклауа (Johannes Löwenklau, 1541–1594), *Historiae Musulmanae Turcoru. De Monumentis Ipsorum Exscriptae, Libri XVIII* (Франкфурт на Мајни 1591) које садржи турске изворе, или пак спис фламандског писца и дипломате Ожјеа Гилена де Бизбека (Ogier Ghiselin de Busbecq, 1522–1592), *Turcicae epistolae* (Франкфурт на Мајни 1595), а које је прво било објављено 1581. под називом *Itinera Constantinopolitanum et Amasianum* о његовом боравку у Отоманском царству док је био амбасадор.

Веома често Темлер цитира енциклопедијско дело *Antiquitates Italicae Medii Aevi* (Милано 1738–1742) историчара, писца и нумизматичара Лудовика

Антонија Мураторија (Ludovico Antonio Muratori, 1672–1750). Муратори је желео да изложи обичаје Италије од пада Римског царства до 1500, писао је дакле о законима, уговорима, о црквеним аспектима, о болницама, новцима, феудима, чиме је начинио једну праву културну историју Италије средњег века.

У свом речнику Темлер није наравно могао да прескочи Библију, на коју се често позива, али ни *Evangelienbuch*-а из IX в. монаха Отфрида од Вајсенбурга (Otfrid von Weissenburg). Бројни су извори и који се односе на повест Цркве и на црквена питања па је могуће наћи референце на спис француско-енглеског филолога Исака Казобона (Isaac Casaubon, 1559–1614), *De rebus sacris et ecclesiasticis exercitationes XVI* (Франкфурт 1615), у коме је аутор напао италијанског историчара и кардинала Чезара Баронија (Cesare Baronio, 1538–1607) и оптужио га за недостатак извора и за недовољно знање из области лингвистике. Остале црквене историје присутне у речнику јесу *Nucleus historiae Ecclesiasticae exhibitus in historia Arianorum* (Келн 1676) немачког писца Кристофа Санда (Christoph Sand, 1644–1680), једног од највернијих Спинозиних ученика, затим *Slavoniae Reformatae, continentes Historiam Ecclesiasticam Ecclesiarum Slavonicarum* (Амстердам 1679) Анджеја Венгијерског (Andrzej Węgierski / *Andreas Wengerscius*, 1600–1649), ректора школе у Лешну, где излаже историју калвинистичке и аријанске *ecclesia major*, те *Tractatus De Paschate, Altero Veteris Testamenti Sacramento* (Франкфурт на Мајни 1685?) протестантског теолога Себастијана Шмита (Sebastian Schmidt, 1617–1696). Кад је ексцерпирео грађу Темлер, није заобишао ни богумиле па је консултовао *Historia Bogomilorum* (Витенберг 1712) немачког полихистора Јохана Кристофа Волфа Лудвика (Johann Christoph Wolf, 1683–1739).

Занимљиво је да у оквиру прва три слова азбуке Темлер наводи само три дела која су на неки начин у директној вези са Балканом: неколико пута помиње као извор *Зарцало духовно* (Венеција 1614) Дубровчанина Мавра Орбинија (средина XVI в.–1614). Иако је реч о преради једног од најчитанијих дела у Италији XVI века (Карњони и др. 2002: 426), *Specchio spirituale del principio e fine della vita humana* (Бреша 1595), чији је аутор био фрањевац Анђело Ели (Angelo Elli, ?–1617), чињеница је да Темлер цитира управо Орбинијев превод. Други спис који Темлер консултује јесте о старини и распрострањености илирског језика, *De Illyricae linguae vetustate et amplitudine Dissertatio historico-chronologico-critica* (Венеција 1754) дубровачког биографа Себастијана Сладе Долчија (Sebastiano Dolci, 1699–1777). Ово дело је требало да покаже како је „илирски“ језик настао још у старозаветна времена и као такво представља „тешко [...] проходну шуму“ (Пантић 1957: 173). *De Illyricae linguae vetustate et amplitudine* је, међутим, имало великог (често не позитивног) одјека у научном свету, па се на овај начин и Темлер укључује у рецепцију Сладеовог контроверзног списа (176–181). Но дело које је у суштини највише привлачило Темлерову пажњу јесте *Пут по Далмацији* (*Viaggio in Dalmazia*, Венеција 1774) падованског литерате и геолога Алберта Фортиса (Alberto Fortis, 1741–1803). Темлер га наводи искључиво у немачком преводу, *Reise in Dalmatien* (Берн 1776). Познат је одјек овог дела у западној

Европи, као највећа књижевна сензација XVIII в. која је дошла из Италије, и Темлер се, као у случају са Сладеовим делом о старини илирског језика, укључује у активну европску рецепцију Фортисовог дела.

На основу горе наведених података ексцерпције грађе за „илирски” речник Кристијана Фридриха Темлера могуће је закључити пре свега да се тенденција ка енциклопедизацији која карактерише Темлерово време и дела која је он консултовао, како њему савремена тако и она која су му претходила, одсликава и у његовом речнику, што због великог броја библиографских јединица које наводи, то и због броја језика на којима је давао дефиниције одредница. Реч је дакле о правој илирској енциклопедији, по много чему јединственој.

Немогуће је не приметити да се Темлер учестало позива на оне списе који се баве управо Словенима, пре свега Лужичким Србима. Као што је већ речено (Лазаревић Ди Ђакомо 2017), Темлер, који је био пореклом из Цербста у близини Магдебурга, настојао је у свом речнику да пружи етимологију бројних словенских топонима на немачкој територији и у ту сврху му је био користан илирски језик, којим је објашњавао порекло њему познатих места.

Чак и овакав парцијални преглед ексцерпције коју је Темлер обавио за свој речник доноси нам и један важан податак у вези са периодом стварања овог дела. На другом месту смо претпоставили да је Темлер свој речник састављао од 1766–1769. године (уп. Лазаревић Ди Ђакомо 2015: 471). Но, с обзиром да Темлер константно цитира Фортиса, и то искључиво немачки превод већ од првих страница свог речника, то значи да, супротно нашој претходној претпоставци, овај Темлеров речник није могао да буде састављен, па чак ни започет, пре 1776. године.

ЛИТЕРАТУРА

- Аноним. 2011:** *Samlere fra Denmark*, Memphis: Books LLC.
- Богенг 2011:** G. A. E. Bogeng, *Die großen Bibliophilen: Geschichte der Büchersammler und ihrer Sammlungen. III*, Leipzig: Verlag von E. A. Seemann.
- Брика 1903:** C. F. Bricka, *Dansk biografisk lexicon: tillige omfattende Norge for tidsrummet 1537–1814. Bind XVII. Svend Tveskjæg – Tøxen*, Kjøbenhavn: Gyldendalske Boghandels Forlag.
- ГКС – 4°:** C. F. Temleri *Dictionarium Slavonicum, autogr. habet pagg. 1103; cum explicatione notarum et initio alterius vocabularii ejusdem argumenti*, Det Kongelige Bibliotek, Gammel kongelig Samling 2071 – 4°.
- Ден Бестен 2010:** H. den Besten, A Badly harvest field: The growth of linguistic knowledge and the Dutch Cape colony until 1796, у: S. Huigen, J.L. De Jong, E. Kolfin (ed.), *The Dutch Trading Companies As Knowledge Networks*, Leiden, Boston: Brill, 267–296.
- Добровски 1814:** J. Dobrowsky, *Slovanka*, Prag: In der Herrlschen Buchhandlung.

- Ериксен 1786:** J. Erichsen, *Udsigt over den gamle Manuscript-Samling i der store Kongelige Bibliothek (Kiöbenhavn 1786)*, Kiöbenhavn: Møller.
- Јакобсен 1970:** P. Jacobsen, F. Temlers illyrische Wörterbuch in der Kgl. Bibliothek in Kopenhagen, *Scandoslavica*, XVI, 251–259.
- Јакобсен 1984:** П. Јакобсен, Српскохрватска лексикографија и рад на српскохрватској морфологији у Данској у 18. веку, *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 14, 61–68.
- Јовановић 1961:** Ј. Јовановић, Каталог књига библиотеке Christian-a Friedrich-a Temler-a, *Библиотекар*, 13/4, 263–274.
- Карњони и др. 2002:** С. Cargnoni, A. Gentili, M. Regazzoni, P. Zovatto, *Storia della spiritualità italiana*, Roma: Città Nuova Editrice.
- Консидајн 2014:** J. Considine, *Academy Dictionaries: 1600–1800*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Лазаревић Ди Ђакомо 2015:** P. Lazarević Di Giacomo, С.Ф. Temler i njegova beležnica (NKS 175-4^о), *Croatica et Slavica Iadertina*, XI/II, 463–495.
- Лазаревић Ди Ђакомо 2017:** P. Lazarević Di Giacomo, L'etimologia toponomastica anhaltino-servestana secondo Temler, *Merope* (у штампи).
- ЊКС 175 – 4^о:** *Collectanea om adskillige slaviske Sprog*, Det Kongelige Bibliotek, Ny kongelig Samling 175 – 4^о.
- Њуеруп 1782:** E. Nyerup, *Spicilegii bibliographici specimen primum exhibens ex Bibliotheca Regia Havniensi supplementum annalium Maitairianorum et quidem primitiarum artis typographicae decades duas*, Havniæ: Sumtibus Christ. Gottl. Proftii.
- Пантић 1957:** М. Пантић, *Себастијан Сладе Долчи. Дубровачки биограф XVIII века*, Београд: САН.
- Путанец 1962:** V. Putanec, Leksikografija kod Hrvata, Srba i Crnogoraca, у: *Enciklopedija Jugoslavije*, Zagreb: Leksikografski zavod, 503–513.
- Сване 1968:** G. Svane, *Slavonic Manuscripts in The Royal Library: A Catalogue*, Copenhagen: The Royal Library.
- Станкјевич 1984:** E. Stankiewicz, *Grammars and Dictionaries of the Slavic Languages from the Middle Ages up to 1850: An Annotated Bibliography*, Berlin, New York, Amsterdam: Mouton Publishers.
- Хатон 2016:** Ch. Hutton, Defining Ordinary Words for Mundane Objects: Legal Lexicography, Ordinary Language and the Word Vehicle, у: М. Mac Aodha (ed.), *Legal Lexicography: A Comparative Perspective*, London, New York: Routledge, 177–200.
- Шафарик 1865:** P. J. Šafařík, *Geschichte des Serbischen Schriftthums*, Prag: Verlag von Friedrich Tempsky.

Persida Lazarević Di Giacomo

ON EXCERPTION FOR CH. F. TEMPLER'S "ILLYRIAN" DICTIONARY

Summary

In this paper, some aspects of the excerpts that Danish State official Christian Friedrich Templer (1717–1781) used in his "Illyrian" dictionary (GKS – 4°) are analyzed. In particular, the material that Templer collected and consulted for the entries for the first three letters of the (Bosnian) Cyrillic alphabet has been examined. Based on a partial analysis, it is possible to conclude that the tendency towards encyclopaedisation typical of Templer's time was also a feature characteristic of Templer's work, and that the "Illyrian" language of his dictionary is actually a kind of protolanguage used to explain linguistic phenomena present from the Adriatic to the Baltic. The material Templer employed also confirms that he began to write his dictionary after 1776 and that his death interrupted his plans for what was originally conceived as a much longer and more comprehensive project.